

Odsjek za arheologiju

ARHEOLOGIJA DANAS

Svaka zemlja i svaki suvremeni narod obilježeni su i prepoznaju se između ostaloga po svojoj kulturnoj baštini. Ona zahvaća i najdublju prošlost čovjekovu, ali i kulturološke tragove današnje populacije te nosi istovremeno i lokalni i svjetski karakter. Vrlo važan dio kulturne baštine jest i arheološka baština, koja obuhvaća sve ostatke i tragove ljudskoga postojanja. Ona je temeljni zapis prošlih ljudskih aktivnosti te neobnovljiv kulturni izvor. I baš je arheologija ona znanost koja jedina može dijakronički promatrati i objašnjavati kulturne pojave i promjene u rasponu od desetina, stotina i tisuća godina. Arheologija dakle istražuje, otkriva, proučava i objašnjava proteklu stvarnost čovjeka na osnovi stvarnih, materijalnih izvora, odnosno na osnovi materijalnih ostataka samoga čovjeka, njegovih izrađevina te različitih tragova koje je ostavio u svojem okolišu. Kako je u središtu zanimanja arheologije čovjek, arheologija pripada grupaciji humanističkih znanosti, a s obzirom na to da proučava prošlost, ona je povijesna znanost. No praktične arheološke metode s pomoću kojih se analiziraju materijalni izvori i stvara zaključna slika bliski su i prirodnim znanostima. Arheologiju dakle čini otkrivanje materijalnih izvora koje se provodi na terenu pregledom, rekognosciranjem i iskopavanjem, ali i različite, temeljite i detaljne analize svih vrsta materijalnih izvora u laboratorijima te konačno intelektualno preispitivanje što za ljudsku prošlost i u ljudskoj prošlosti otkriveni izvori znače (Težak-Gregl 2011). Važan segment arheologije jest konzervacija, tj. očuvanje svjetske kulturne baštine nasuprot nepromišljenom uništavanju i bezumnoj pljački. Stoga je važno odgovarajuće ju zaštititi kako bi radi proučavanja i interpretiranja bila dostupna i budućim generacijama. Čuvanje spomeničke baštine i propagiranje svijesti o njezinoj vrijednosti jedna je od najvažnijih društvenih uloga arheologa. Potrebe za obavljanjem arheološke djelatnosti konstantan su i integralan dio razvoja infrastrukture i građevinske djelatnosti u Republici Hrvatskoj. Da bi se spomenuti ciljevi mogli ostvariti, potrebno je obrazovati stručnjake i znanstvenike koji će te ciljeve provoditi. Upravo to je glavna uloga Odsjeka za arheologiju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, da obrazuje stručni kadar kvalificiran i sposoban otkriti, istražiti, objasniti, prezentirati i sačuvati sve materijalne i moguće duhovne tragove ljudske egzistencije na hrvatskome tlu te ih smjestiti u širi europski i svjetski kontekst. No zahvaljujući specifičnoj i svestranoj metodološkoj izobrazbi studij osposobljava stručnjake koji će biti u stanju na odgovarajući način arheološki istraživati bilo koji prostor.

S obzirom na činjenicu da su arheološka istraživanja danas obvezan dio svakog infrastrukturnog zahvata na području na kojem su utvrđeni arheološki ostaci, što je regulirano *Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara*, svaka je teritorijalna jedinica u Hrvatskoj, počevši od općina, tradicionalno pokrivena i arheološkim stručnjakom (diplomiranim arheologom), bilo u vidu muzejske djelatnosti bilo u zavodima za očuvanje i konzervaciju spomeničke baštine pojedinih većih središta ili samoga Ministarstva kulture. Uz taj osnovni prostor zapošljavanja arheolozi svoje mjesto mogu naći u arheološkim parkovima, parkovima prirode te kao kvalificirani vodiči u turističkim organizacijama (Durman 2009). Magistri arheologije po

Terenska praksa studenata arheologije na Vučedolu.

završetku diplomskoga studija osposobljeni su i ovlaštteni provoditi arheološka istraživanja te obrađivati arheološku građu, mogu biti asistenti i istraživači u znanstvenim institucijama te kustosi u muzejima. U posljednjim desetljećima magistri arheologije mogu provoditi arheološka istraživanja i kao vlasnici i zaposlenici privatnih tvrtki, ako udovoljavaju uvjete propisane *Pravilnikom o arheološkim istraživanjima* (dvije godine iskustva). Uz to studenti koji završe studij arheologije mogu se zaposliti svugdje gdje su potrebne kompetencije stečene na studiju iz humanističkog područja (turizam, javna uprava, mediji, djelatnosti interpretacije kulturne baštine itd.).

STUDIJSKI PROGRAMI

Sveučilišni studij arheologije odvija se na prijediplomskoj, diplomskoj i doktorskoj razini. Program studija pokriva prije svega teritorij današnje Republike Hrvatske, ali i sva ona bliža i dalja područja koja su na bilo koji način bila povezana s hrvatskim prostorom i imala utjecaja na nj ili pak ona područja svijeta koja su nezaobilazna u sagledavanju i tumačenju razvoja čovječanstva u pojedinim epohama.

Prijediplomski i diplomski studij arheologije traju ukupno pet godina (10 semestara), pri čemu se status prvostupnika stječe nakon tri godine (6 semestara), dok se diploma, odnosno status magistra arheologije stječe nakon svih pet godina (10 semestara). Na prijediplomskom i diplomskom studiju može se studirati

jednopedmetno ili dvopedmetno u kombinaciji s bilo kojom drugom dvopedmetnom studijskom grupom na Filozofskome fakultetu. Prijediplomski studij odvija se tijekom šest semestara kroz predavanja, seminare, vježbe u praktikumu i terenske vježbe. Ustroj prijediplomskoga studija arheologije zasniva se na kronološkom slijedu arheoloških sadržaja iz različitih razdoblja ljudske prošlosti, od kamenoga doba do novoga vijeka i suvremenoga doba. Jezgru čine uvodi ili osnove pojedinih arheoloških razdoblja čija je svrha da studente upoznaju sa strukom za koju su se opredijelili, njezinim sadržajem, historijatom, metodama proučavanja, periodizacijama, terminologijom. Nadalje su tu još kolegiji koji upoznaju studente s načelima arheoloških istraživanja, dokumentiranjem arheoloških nalaza i nalazišta, primjenom metoda prirodnih i tehničkih znanosti u arheologiji, numizmatikom, epigrafikom. Cilj prijediplomskoga studija jest stjecanje osnovnih znanja, vještina i kompetencija iz područja arheologije. Iako su završenim prvostupnicima mogućnosti zapošljavanja ograničene, oni sa stečenim znanjima mogu raditi kao muzejski tehničari, tehničari za arheološka istraživanja, djelatnici u turizmu, u medijima. Završen prijediplomski studij omogućuje studentima nastavak studija arheologije na sveučilišnom diplomskom studiju na Sveučilištu u Zagrebu ili na drugim diplomskim studijima arheologije u Hrvatskoj i Europi.

Na diplomskome studiju studenti se opredjeljuju za jedno od sljedećih usmjerenja: Prapovijest, Antika, Srednji vijek. Kroz dvije godine studija studenti stječu specifična znanja o odabranom arheološkom razdoblju, znatno opsežnije i detaljnije nego na prijediplomskome studiju. Uz temeljne kolegije na raspolaganju imaju i niz izbornih kolegija, i to ne samo na Odsjeku za arheologiju, kojima mogu upotpuniti svoja znanja prema osobnom interesu. Cilj je diplomskoga studija obrazovati stručnjake i znanstvenike koji će znati argumentirano obrazložiti svoje stavove i kritički razmišljati o postojećim spoznajama te propitivati kronološki i tipološki položaj određene građe unutar postojećih kronologija i tipologija te u konačnici moći napisati i objaviti stručno i znanstveno djelo. Diplomski studij arheologije obrazuje kadrove za zanimanje kustosa muzeja, konzervatora, dokumentarista, arheologa istraživača-znanstvenika. Završeni magistar arheologije stječe kompetencije koje mu omogućuju da, ako želi, nastavi studij arheologije u sklopu matičnih i njemu srodnih doktorskih studija.

Doktorski studij arheologije zamišljen je tako da čvrstim povezivanjem doktorske nastave i znanstveno-istraživačkoga rada stvara visoko obrazovane i specijalizirane stručnjake koji će se baviti znanstvenim istraživanjima i zaštitom kulturne baštine i nacionalnih spomenika. Inovativan je po svojoj strukturi s obzirom na to da se prilagođava svakomu doktorandu posebno, ovisno o temi koju želi proučavati, a održava se u obliku individualnih predavanja i istraživačkih seminara, mentorskih konzultacija te zajedničkih doktorskih radionica i diskusijskih grupa. Teme mogu biti i interdisciplinarne pa se podrazumijeva i nastava na drugim fakultetima (Agronomskom, Veterinarskom, Rudarsko-naftno-geološkom, Prirodoslovno-matematičkom itd.), odnosno uključivanje nastavnika različitih znanstvenih profila. Doktorandi također provode vlastita terenska i laboratorijska istraživanja ili aktivno sudjeluju u takvim istraživanjima svojih mentora ili drugih relevantnih znanstvenika.

Mimo redovnih nastavnih aktivnosti na Odsjeku se od 2006. godine organizira *Egejski seminar*, koji promovira egejsku arheologiju, tj. brončanodobne civilizacije, kikaladsku, minojsku i mikensku, najstarije europske civilizacije koje su razvile prva europska pisma. Seminar tako obogaćuje nastavu omogućujući studentima da se upoznaju s eminentnim stranim stručnjacima i znanstvenicima te da iz prve ruke saznaju o rezultatima njihovih istraživanja. Seminar pohađaju i studenti drugih odsjeka Filozofskoga fakulteta (npr. povijesti, klasične filologije i povijesti umjetnosti).

Istraživanje špilje Badanj u Hercegovini.

ZNANSTVENOISTRAŽIVAČKI RAD

Ključna strateška istraživačka usmjerenja u okviru studija arheologije zasnivaju se na interdisciplinarnim istraživanjima krajolika u prošlosti kroz multidisciplinarnu analizu prostora i pokretne građe. To obuhvaća istraživanja prapovijesnih zajednica, paleookoliša u kojemu su živjele, njihovih strategija preživljavanja i mobilnosti, društvenih struktura te duhovne nadgradnje; istraživanja materijalne i duhovne kulture istočnoga Sredozemlja u brončanome dobu, Grka u domovini i Sredozemlju te Rimljana u Rimu i Italiji; arheološka istraživanja materijalne i duhovne kulture te društvenih procesa u rimsko doba na području Hrvatske u kontekstu Sredozemlja i Podunavlja; procese u Srednjemu vijeku kroz istraživanja naselja, crkvene arhitekture i grobalja. U današnje vrijeme nijedna struka ni znanost ne mogu bez digitalne tehnologije pa je tako u izradi arheološke dokumentacije nužna i primjena digitalnih tehnologija, koja povećava učinkovitost, brzinu i preciznost, što zahtijeva od arheologa stalno usvajanje novih kompetencija. Dobro istraženi, objavljeni i onda kroz medije popularizirani arheološki lokaliteti važan su dio turističke ponude svih općina u Hrvatskoj pa arheologija i na taj način značajno doprinosi gospodarstvu zemlje.

Prapovijesno naselje na Vučedolu.

ARHEOLOŠKI ZAVOD

U okviru Odsjeka za arheologiju djeluje i Arheološki zavod kao njegova znanstvenoistraživačka jedinica pokrenuta 1982. godine, pošto je dotadašnji Arheološki institut (osnovan 1961. kao Institut za povijest umjetnosti i arheologiju) odvojen od Odsjeka i ustrojen kao samostalni Institut za arheologiju. Zavod provodi brojne domaće i međunarodne znanstvenoistraživačke projekte. Tematski i sadržajno oni obuhvaćaju širok raspon od neandertalaca i musterijenske kulture, strukture prapovijesnih naselja, sirovina i tehnologija u prapovijesnim razdobljima, Vučedola i vučedolske kulture, predrimskih civilizacija u sjevernoj Hrvatskoj, elita brončanoga i željeznoga doba, rimskih vojnih logora u Hrvatskoj, uloge rimske vojske na području između Dunava i Sredozemlja, rimskoga Limesa do južne Panonije u ranome srednjem vijeku i ranosrednjovjekovnih središta moći. Spomenuta istraživanja djelatnika Odsjeka i Zavoda često rezultiraju izložbama u muzejima i galerijama diljem Hrvatske. Spomenimo tek neke: *Vučedol – 3. tisućljeće pr. n. e.* 1988. u Muzejskome prostoru u Zagrebu (danas Klovićevi dvori), izložbu *Vinkovci najstariji grad u Europi* postavljenu u Zagrebu 2013. u povodu ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju, niz izložaba postavljenih u suradnji s drugim institucijama u Arheološkom muzeju u Zagrebu (2005/2006. godine *Odiseja čovječanstva*, 2014. *Darovi zemlje*, 2017. *Recikliraj – Ideje iz prošlosti*, 2022/2023. *Lobor – ranosrednjovjekovno središte moći*).

Bioarheološka škola na Loboru.

POVIJEST ODSJEKA

Iako je zanimanje za prošlost i njezine tragove od davnine bilo prisutno (Težak-Gregl 2011: 31–39), ozbiljna istraživanja spomenika i artefakata prošlosti počinju s renesansom u 15. stoljeću, pa se tako i u Hrvatskoj počinju stvarati prve zbirke starina (lapidarij epigrafskih spomenika u dvorištu palače Papalić u Splitu, Marulićeva zbirka salonitanskih natpisa). Prvi hrvatski arheolog, poznat i izvan granica domovine, bio je Matija Petar Katančić (1750–1825), profesor arheologije i numizmatike u Pešti. Početkom 19. stoljeća osnovan je lapidarij u Augustovu hramu u Puli, ali prvi pravi specijalizirani arheološki muzej utemeljen je 1820. godine u Splitu, 1830. arheološka zbirka u Zadru, a 1846. Arheološki odjel u okviru Narodnoga muzeja u Zagrebu. 1870-ih godina počinju izlaziti i prva stručna muzejska glasila: *Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja* u Zagrebu (1870) i *Bullettino di archeologia e storia dalmata* u Splitu (1878). Iste je godine u Zagrebu osnovano i *Hrvatsko arheologičko društvo*. Sve to jasno pokazuje kako je i u Hrvatskoj tijekom 19. stoljeća sve više raslo zanimanje za vlastitu prošlost, njezine tragove i spomenike pa tako i za tada još mladu struku i znanost – arheologiju.

Da bi se arheološka struka i znanost razvijale i napredovale, bilo je potrebno osigurati školovane stručne kadrove, a to se moglo samo osnutkom studija arheologije. Prve začetke studija možemo slijediti od 1878. godine, kada je ustrojena *Stolica (Katedra) za poviest umjetnosti i klasičnu umjetničku arkeologiju*, pa je studij na njoj u svom programu imao i arheološke teme, ali kako je vidljivo i iz imena katedre, vezane isključivo uz klasičnu arheologiju promatranu iz povijesno-umjetničkog kuta. Tako je i nastupno predavanje Izidora Kršnjavoga 11. ožujka 1878. imalo naslov „Znamenovanje poviesti i arkeologije umjetnosti“. Teme iz klasične arheologije Kršnjavi je predavao sve do svojega prisilnog umirovljenja 1896. godine. No početak samostalnoga studija arheologije vežemo uz *Zakon o uređenju Narodnoga muzeja u Zagrebu*, kojim je 1893.

Zavod organizira i znanstvene skupove, samostalno ili u suradnji s drugim institucijama. Redovito se krajem svake godine od 2013. održava međunarodna konferencija *Scientific Conference Methodology & Archaeometry MetArch*, potom *Skup hrvatske ranokršćanske arheologije HRRANA* (2018. i 2023. godine), povremeno međunarodne doktorandske konferencije IDSCA (2015, 2018. i 2023. godine). Jedna od važnih djelatnosti Arheološkoga zavoda jest i organizacija i provođenje arheoloških ljetnih škola kao što su škola na Rabu, Međunarodna arheološka škola na Vučedolu i Bioarheološka ljetna škola na Loboru.

Zavod razvija i izdavačku djelatnost, koja obuhvaća časopis *Opuscula archaeologica* te seriju publikacija *Monographiae et Dissertationes*, kao i druge publikacije u kojima se objavljuju rezultati istraživanja članova Odsjeka i Zavoda, često u suradnji s drugim institucijama.

Izidor Kršnjavi u svojstvu predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu u sklopu svojih reformi središnjih kulturnih i obrazovnih institucija utemeljio Arheološki zavod kao samostalnu nastavno-znanstvenu jedinicu na tadašnjemu Mudroslovnome fakultetu Zagrebačkoga sveučilišta i tako odijelio studij arheologije od studija povijesti umjetnosti. Istim je zakonom određeno da predstojnik Arheološkoga zavoda ujedno bude i ravnatelj Arheološkog odjela Narodnoga muzeja u Zagrebu (danas Arheološki muzej u Zagrebu) i takva je personalna unija ostala na snazi sve do 1951. te je ponovno aktivirana između 1966. i 1983. godine, kada je Duje Rendić-Miočević uz profesuru na Odsjeku obnašao i dužnost ravnatelja Arheološkoga muzeja u Zagrebu.

Iako je dakle samostalni studij arheologije administrativno utemeljen *Sveučilišnim zakonom* 1893. godine, nije te godine stvarno i započeo. Naime za to je bio potreban i stručni kadar. Stoga je Kršnjavi još 1892. pozvao iz Vinkovaca tamošnjega gimnazijskog profesora Josipa Brunšmida, koji se već bio dokazao s nekoliko objavljenih stručnih radova iz područja arheologije, imenovao ga kustosom u Arheološkom odjelu Narodnoga muzeja te ga poslao u Beč da ondje doktorira. Obrativši 1895. disertaciju *Zur Geschichte der griechischen Colonien in Dalmatien* (O povijesti grčkih naseobina u Dalmaciji), Brunšmid je stekao uvjete za izvanrednu profesuru u Arheološkome zavodu. Nastupno predavanje održao je u lipnju 1896. i time je stvarno započeo samostalni studij arheologije na Sveučilištu u Zagrebu.

Kršnjavi je početkom 1890-ih godina, koristeći se svojim položajem predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu, započeo stvarati zbirku sadrenih odljeva najznačajnijih djela klasične grčke i rimske umjetnosti. Do 1897. zbirka je već brojila dvjestotinjak djela. Nominalno je bila u vlasništvu Arheološkog odjela Narodnoga muzeja, ali je bila smještena na različitim mjestima u gradu. Brunšmid je kao ravnatelj Arheološkog odjela smatrao da takvoj zbirci odljeva nije mjesto u Muzeju, već da puno korisnija može biti kao didaktičko pomagalo u Arheološkom zavodu. Stoga je zatražio da se zbirka priključi Sveučilištu, što je i učinjeno 1898. (Matijaško 2009, Bilić 2008). Osim odljeva najpoznatijih antičkih skulptura (npr. Mironov Diskobol, Polikletov Dorifor, Venera Milska, Laokontova skupina, Umirući Gal itd.) posebno je mjesto imao odljev friza s Partenona, dugačak oko 160 m. Riječ je o jednom od dvaju kompleta odljeva skulptura skinutih s izvornih izložaka. Friz i danas krasi hodnike Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Kao profesor na Arheološkome zavodu Brunšmid je predavao povijest antičke umjetnosti, numizmatiku, epigrafiku i starine. Koliko je u svoja predavanja uvrštavao teme o ostalim razdobljima kojima se bavio u Muzeju, ne možemo sa sigurnošću znati, ali možemo pretpostaviti da njegova istraživanja prapovijesnih nalazišta (Vučedol, Lika) ili onih srednjovjekovnih (Bijelo Brdo) nisu ostala bez spomena u tim predavanjima. No unatoč svemu tijekom četiri godine studija nije se moglo steći dovoljno znanja iz svih područja arheologije pa su studenti još uvijek bili slani na inozemna sveučilišta. Tako je i Viktor Hoffiller, koji je Brunšmida naslijedio na objema dužnostima, započeo studij filologije u Zagrebu, a potom na Brunšmidovu preporuku nastavio u Beču studirati arheologiju i filologiju. Nakon što je ondje 1900. doktorirao, već je iduće godine postao kustos u Arheološkome muzeju, a 1921. honorarni docent u Arheološkome zavodu, gdje mu je povjerena nastava iz *prehistorije i arheologije jugoslavenskih zemalja* (tj. rimske provincijalne arheologije) (Rendić-Miočević 1981: 70–71). Redovitim profesorom klasične arheologije imenovan je 1924. U svojoj nastavi Hoffiller je posebnu pozornost posvećivao i rimskodobnim nalazima na području Hrvatske, a njegova je zasluga da su nalazi sa sustavna iskopavanja vučedolskoga Gradca svoje mjesto našli u Arheološkom muzeju u Zagrebu.

U kratku ratnome razdoblju ravnatelj muzeja i profesor na Arheološkome zavodu bio je Mirko Šeper, koji je u ratnim godinama uspio očuvati kontinuitet studija te ga obogatio novim sadržajima iz srednjovjekovne, odnosno starohrvatske arheologije.

Nastava arheologije održavala se od 1896. do 1932. u zgradi tadašnje JAZU (danas HAZU) na Zrinjevcu, gdje je bio smješten i Arheološki odjel Narodnoga muzeja. Kako je taj prostor bio neprikladan i premalen za sve veći broj studenata, 1932. Arheološki je zavod preseljen u unajmljeni stan na uglu Petrinjske i Boškovićeve ulice, gdje je ostao do 1946. godine. Od tada do 1961. nastava arheologije održavala se u zgradi Arheološkoga muzeja u Zagrebu na Zrinskom trgu 19, pa su se studenti već tijekom studija mogli susretati s arheološkom građom u muzejskome postavu i depoima te se koristiti bogatom muzejskom knjižnicom, ali i na licu mjesta pratiti rad tadašnjih arheologa-kustosa. Po izgradnji nove zgrade Filozofskoga fakulteta u Trnju i studij arheologije seli se u nove, prikladnije prostore.

Knjižnicu je Arheološki zavod od svojega osnutka dijelio s Arheološkim odjelom Narodnoga muzeja da bi 1924. dobio vlastitu, koja je također 1961. preseljena u novu zgradu Filozofskoga fakulteta, a 2009. u zajedničku novu zgradu namijenjenu samo knjižnicama Filozofskoga fakulteta (Mišetić i Raos 2009: 25).

Arheologija se najprije studirala kao pomoćni ili usporedni predmet te je sve do 1928. zapravo služila kandidatima filologije, povijesti i povijesti umjetnosti kao dopuna znanja. Tada je u okviru reforme studija na sveučilištima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca formiran niz studijskih diplomskih skupina s A-, B- i C-predmetima pa se tako arheologija mogla studirati u okviru XVIII. i XXV. grupe, u kombinaciji s grčkim i latinskim jezikom i književnošću, poviješću staroga vijeka, poviješću umjetnosti te nacionalnom poviješću. Dva desetljeća poslije, 1948. godine, arheologija je na Filozofskome fakultetu izdvojena kao jednopredmetni studij, tj. grupa VI. (Adamček 1969: 80–83). Iste je godine formalno ustrojena Katedra za prethistorijsku arheologiju, ali prapovijest je i nadalje predavao V. Hoffiller. Tek je 1950. honorarnim predavačem prapovijesti imenovan Vladimir Mirosavljević, dotad asistent na Katedri za povijest staroga vijeka. Konačnim Hoffillerovim odlaskom u mirovinu 1951. godine Zavod je ostao bez predstojnika i profesora klasične arheologije pa je privremenim predstojnikom Zavoda postao Grga Novak, inače redovni profesor na Katedri za povijest staroga vijeka. Novak je preuzeo neke kolegije iz antičke arheologije uz asistenta Branimira Gabričevića, koji je od 1949. predavao antičku arheologiju, rimsku epigrafiju i rimske provincijalne spomenike u Iliriku. Prapovijest i slavensku arheologiju tih je godina kao gostujući profesor predavao Josip Korošec. Dolaskom Duje Rendića-Miočevića 1954. za izvanrednoga profesora antičke i ranokršćanske arheologije te predstojnika Odsjeka nastava arheologije reorganizirana je na suvremenim osnovama, studij je dobio čvrstu koncepciju utemeljenu na kronološkome slijedu, u kojoj su sva arheološka razdoblja bila ravnopravno zastupljena. Arheološki zavod preimenovan je 1955. u Arheološki institut Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, ali još uvijek isključivo kao nastavna jedinica, da bi od 1959. postao Odsjek za arheologiju. S dolaskom Stojana Dimitrijevića 1954. započeo je sustavni studij prapovijesne arheologije te je tada i stvarno zaživjela Katedra za prethistorijsku arheologiju (od 1990. Katedra za prapovijesnu arheologiju). Kraće vrijeme (1958–1959, 1968–1969) na Katedri je kao gostujući profesor djelovao France Starè iz Ljubljane, a od 1963. Nives Majnarić Pandžić preuzima nastavu tzv. protopovijesnih razdoblja, brončanoga i željeznoga. Angažmanom Zdenka Vinskog (1954–1960) iz Arheološkoga muzeja u Zagrebu uspješno je pokrenut i sustavni studij opće i nacionalne srednjovjekovne arheologije. Pošto se Vinski krajem 1960. zahvalio na dužnosti, srednjovjekovnu je nastavu najprije preuzeo asistent Eduard Galić, a potom Marija Šmalcelj. Kako oni kao asistenti nisu mogli voditi katedru, njezini formalni voditelji bili su prof. Milan Prelog s Odsjeka za povijest umjetnosti te prof. Marin Zaninović s Odsjeka za arheologiju. Od 1972. godine na Odsjeku djeluje i Marina Šegvić, držeći nastavu iz antičke epigrafije i numizmatike.

Konačan ustroj odsječkih katedara kakav postoji danas dovršen je dolaskom Aleksandra Durmana 1976. godine. On je najprije kao asistent preuzeo predmet koji se tada nazivao *Arheološki praktikum* da bi ga

Prapovijesna gomila na Cetini.

potom podigao na znatno višu razinu, osmislio i osuvremenio program te u konačnici oblikovao samostalnu Katedru za arheometriju i metodologiju.

Godina 1980-ih i 1990-ih Odsjek je znatno unaprijeđen u stručnom, kadrovskom i znanstvenom pogledu, a time se i nastava sve više specijalizira. Tako na Katedri za prapovijest uz N. Majnarić Pandžić, koja predaje brončano i željezno doba, od 1983. djeluje Tihomila Težak-Gregl, zadužena za neolitik i eneolitik, a 1990. s dolaskom Ivora Karavanića počinje i sustavna nastava najstarijih razdoblja, paleolitika i mezolitika. Katedru za antičku provincijalnu i ranokršćansku arheologiju preuzima Marin Zaninović, kojega nasljeđuje Mirjana Sanader, dok Katedru za klasičnu arheologiju vodi Marina Milićević Bradač. Njoj se 1998. pridružuje Helena Tomas, koja nastavu širi na egejsku arheologiju i mikensku epigrafiku. Katedra za srednjovjekovnu arheologiju također dobiva nove kadrove, Mirju Jarak i potom Krešimira Filipca, što pridonosi ravnomjernijoj zastupljenosti nastave opće srednjovjekovne i nacionalne arheologije te uvođenju novovjekovne arheologije.

Početak novoga tisućljeća i pristupom Republike Hrvatske bolonjskomu sustavu započinje novi studijski sustav, čime prestaje stari sustav višesemestralnih predmeta, cikličkih predavanja i vrlo opširnih ispita nakon odslušanih svih semestara. Jednosemestralni kolegiji, seminari i ispiti, uvođenje velika broja izbornih predmeta koji već tijekom studija omogućuju interdisciplinarnost, obvezna terenska praksa – sve je to zahtijevalo povećanje nastavnoga kadra, ali i još užu specijalizaciju unutar postojećih katedara. U nastavu se

Lobor, Majka Božja Gorska, ranokršćanska krstionica i predromanička bazilika.

sve češće uvode znanstveni novaci angažirani na istraživačkim projektima, doktorandi i poslijedoktorandi, ali i vanjski suradnici s drugih institucija. Mijenja se i pristup nastavi arheologije, koja uz kulturno-povijesni i kronološko-tipološki sve više uključuje antropološki pristup kao i različite prirodoslovne analize arheološke građe te digitalizaciju kako nastave tako i obrade arheoloških nalaza i nalazišta.

Poslijediplomski magistarski studij najprije je bio pretežito usmjeren na antičku arheologiju, potom je 1979. prvi put pokrenut i samostalni magistarski studij prapovijesne arheologije, dok u 1980-im godinama poslijediplomski magistarski studij obuhvaća sva arheološka razdoblja. Ak. god. 2003/04. prvi je put osmišljen i pokrenut poslijediplomski doktorski studij arheologije.

Nastavu arheologije dugo nije pratio i praktičan terenski rad, odnosno arheološka iskopavanja u kojima bi sudjelovali studenti, osim njihove sporadične prisutnosti na nekim terenima. Ozbiljnija studentska terenska praksa odvijala se 1960-ih godina u Danilu, a 1970-ih i 1980-ih u Saloni, Vinkovcima, Privlaci, Jankovcima, samostanu Klarisa u Zagrebu i dr. Poseban je zamah studentska terenska praksa zadobila krajem 1990-ih i početkom novoga tisućljeća zahvaljujući opsežnim infrastrukturnim radovima, u prvome redu na izgradnji autocesta u Republici Hrvatskoj. U brojnim zaštitnim arheološkim istraživanjima koja su takvim velikim infrastrukturnim zahvatima morala prethoditi važnu je ulogu imao i Odsjek za arheologiju, odnosno Arheološki zavod, pa su tako djelatnici i studenti Odsjeka sudjelovali u istraživanjima različitih dionica autocesta u svim

dijelovima Hrvatske. Ti su radovi osim stjecanja praktičnih arheoloških terenskih iskustava rezultirali i golemom novom arheološkom građom koja je postala ishodištem brojnih stručnih i znanstvenih radova, diplomskih, magistarskih, pa i doktorskih radova. Osim toga to je omogućilo Zavodu i Odsjeku nabavku moderne terenske opreme, bez koje je danas nezamislivo provoditi arheološka istraživanja. S bolonjskim studijskim programom terenska je praksa postala obvezna te se cijeli niz godina odvija na nalazištima Vučedol, Bapska, Gardun, Mujina pećina, špilja Zala, Kaptol, Lopor, a povremeno i na drugim aktualnim istraživanjima.

Odsjek i Zavod imaju i važnu ulogu u popularizaciji arheologije kao struke i znanosti, promicanju arheološkoga turizma, tj. uključivanja arheoloških spomenika i nalazišta u turističku ponudu Hrvatske. U tom kontekstu posebno mjesto ima osnutak Muzeja vučedolske kulture na Vučedolu, jedinstvena muzeja posvećena samo jednoj prapovijesnoj kulturi, čemu je ponajviše pridonio Aleksandar Durman, dugogodišnji istraživač Vučedola. No i višegodišnja sustavna istraživanja antičkoga lokaliteta Gardun (M. Sanader) i srednjovjekovnoga lokaliteta Lopor (K. Filipec) ostaju trajno zabilježena u uspješnim prezentacijama navedenih lokaliteta.

Sve navedeno zorno pokazuje kakva je važnost studija arheologije bila sve od 19. stoljeća, kakav je bio njegov doprinos razvoju struke i znanosti, kulturi i gospodarstvu u Hrvatskoj. Danas studij arheologije, kao i svi ostali studiji na Filozofskome fakultetu, stoji pred novim izazovima reforme studija prilagođena vremenu i zahtjevima 21. stoljeća. Istraživanje arheološkoga lokaliteta zapravo je njegovo uništavanje, stoga moderna arheologija mora težiti novim, nedestruktivnim metodologijama istraživanja, što na sreću omogućuju moderne tehnologije tehničkih i prirodnoznanstvenih struka. Spektar svojega djelovanja mora širiti i na novija razdoblja, gotovo do suvremenosti, da bi mogla odgovoriti ne samo na pitanje kako su ljudi živjeli i iskorištavali svoj okoliš nego i zašto su baš tako živjeli i razvili određeni način ponašanja.

Tihomila Težak-Gregl

LITERATURA I IZVORI

Adamček, J. Odsjek za arheologiju. *Spomenica u povodu proslave 300. godišnjice Sveučilišta u Zagrebu: II*. Šidak, J. (ur.). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 1969, 80–83.

Arhiv Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Bilić, T. Zagrebačka zbirka sadrenih odljeva antičke skulpture. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*. 41/1(2008), 439–456. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/46247> (25. 11. 2023).

Dimitrijević, S. Josip Brunšmid (1858–1929) u svom i našem vremenu i prostoru. *Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti*. 7(1981), 47–63. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/214456> (25. 11. 2023).

Durman, A. Arheološko-turistički parkovi. *Hrvatska arheologija u XX. stoljeću*. Hekman, J. (ur.). Zagreb: Matica hrvatska, 2009, 75–85.

Mišetić, M.; Raos, N. Knjižnične zbirke Filozofskoga fakulteta. *Knjižnica Filozofskog fakulteta: 2009*. Jurković, M. (prir.). Zagreb: FF press, 2009, 24–35.

- Majnarić-Pandžić, M. Uz stogodišnjicu postojanja i djelovanja Odsjeka i Zavoda za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. *Opuscula archaeologica*. 17/1(1993), 27–37. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/8504> (25. 11. 2023).
- Matijaško, M. Gipsani odljevi antičkih umjetničkih djela smješteni u prostorijama Filozofskog fakulteta u Zagrebu. *Muzeologija*. 46(2009), 37–135. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/80543> (17. 8. 2023).
- Rendić-Miočević, A. Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu. *Informatica museologica*. 32/3–4(2001), 53–56. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/140581> (25. 11. 2023).
- Rendić-Miočević, D. Viktor Hoffiller (1877–1954). *Radovi Odsjeka za povijest umjetnosti*. 7(1981), 69–72. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/214490> (25. 11. 2023).
- Težak-Gregl, T. *Uvod u prapovijesnu arheologiju*. Zagreb: Leykam international, 2011.
- Zaninović, M. Stoljeće nastave arheologije u Hrvatskoj. *Opuscula archaeologica*. 17(1993), 15–25. Dostupno i na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/8503> (25. 11. 2023).
- Zaninović, M. Odsjek za arheologiju. *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: monografija*. Damjanović, S. (ur.). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1998, 151–163.
- Zbornik radova sa skupa 140 godina podučavanja povijesti umjetnosti na Sveučilištu u Zagrebu*. Botica, D.; Jurković, M. (ur.). Zagreb: FF press, 2022.

MREŽNE STRANICE

- Arheološki zavod Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta. Dostupno na: <https://wp.ffzg.unizg.hr/azoga> (7. 9. 2023).
- Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: <https://web2020.ffzg.unizg.hr> (17. 7. 2023).
- Institut za arheologiju u Zagrebu. Dostupno na: <https://www.iarh.hr/hr> (15. 7. 2023).
- Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske. Dostupno na: <https://min-kulture.gov.hr> (9. 7. 2023).
- Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta. Dostupno na: <https://arheo.ffzg.unizg.hr> (11. 9. 2023).
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara: pročišćeni tekst. *Narodne novine* 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 98/15, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20, 117/21, 114/22. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/340/Zakon-o-zaštiti-i-ocuvanju-kulturnih-dobara> (5. 7. 2023).

Djelatnici Odsjeka za arheologiju

DJELATNI

BANDA, Marko (Rijeka, 1994) (2020) 2020. doktorand – asist. na projektu.

BURIĆ, Marcel (Darmstadt, Njemačka, 1973) (2003) 2003. znan. novak, 2011. viši asist., 2013. doc., 2020. izv. prof.

BUŽANIĆ, Domagoj (Zagreb, 1992) (2019) 2019. doktorand – asist. na projektu.

CVETKO, Mirna (Zagreb, 1990) (2015) 2015. doktorandica – asist. na projektu, 2019. poslijedoktorandica, 2023. doc.

DEMICHELLI, Dino (Split, 1980) (2000) 2005. znan. novak – asist., 2012. viši asist., 2016. doc., 2021. izv. prof.

DRACHOTUSKY BRUKETA, Luka (Požega, 1990) (2021) 2021. asist. na projektu.

FILEŠ KRAMBERGER, Julija Katarina (Baden, Austrija, 1993) (2018) 2018. doktorandica – asist. na projektu.

FILIPEC, Krešimir (Zagreb, 1969) (1996) 1996. znan. novak, 2003. doc., 2010. izv. prof., 2017. red. prof., 2023. red. prof. u trajnom izboru.

HINCAK DARIS, Zdravka (Zagreb, 1969) (2008) 2008. doc., 2014. izv. prof.

JARAK, Mirja (Zagreb, 1962) (1987) 1987. znan. novakinja, 1993. asist., 1998. viši asist., 2000. doc., 2011. izv. prof., 2020. red. prof.

- JERŠEK, Petra (Zagreb, 1994) (2021) 2021. asist.
- KAIĆ, Iva (Zagreb, 1980) (2005) 2005. stručna suradnica u knjižnici, 2008. znan. novakinja, 2018. doc., 2024. izv. prof.
- KARAVANIĆ, Ivor (Zagreb, 1965) (1991) 1991. znan. novak, 1993. znan. asist., 1999. viši asist., 2001. doc., 2005. izv. prof., 2010. red. prof., 2017. red. prof. u trajnom izboru.
- MATIJEVIĆ, Vinka (Split, 1986) (2010) 2010. asist., 2017. viša asist., 2021. doc.
- MAVROVIĆ MOKOS, Janja (Čakovec, 1983) (2008) 2008. asist., 2014. viša asist., 2020. doc.
- MILOGLAV, Ina (Split, 1973) (2005) 2005. asist., 2012. viša asist., 2016. doc., 2021. izv. prof.
- NIKŠIĆ, Petra (Zagreb, 1986) (2019) 2019. doktorandica – asist. na projektu.
- OVČARIĆ, Franka (Zagreb, 1995) (2021) 2021. doktorandica – asist. na projektu.
- PARAT, Josip (Split, 1985) (2023) 2023. viši asist.
- PAVLOVIĆ, Ana (Split, 1982) (2007) 2007. znan. novakinja – asist., 2013. viša asist., 2016. doc.
- POTREBICA, Hrvoje (Požega, 1970) (1997) 1997. znan. novak, 2000. asist. 2004. viši asist., 2006. doc., 2011. izv. prof., 2017. red. prof., 2023. red. prof. u trajnom izboru.
- ROKSANDIĆ VUKADIN, Danijela (Brežice, Slovenija, 1980) (2006) 2006. stručna suradnica na projektu, 2008. znan. novak, 2015. viša asist., 2019. doc.
- RONČEVIĆ, Martina (Zagreb, 1985) (2009) 2009. dokumentaristica Odsjeka za arheologiju.
- ŠKRGULJA, Jana (Ljubljana, Slovenija, 1980) (2017) 2017. asist.
- ŠOŠIĆ KLINDŽIĆ, Rajna (Zagreb, 1978) (2004) 2004. asist., 2010. viša asist., 2014. doc., 2019. izv. prof.
- TOMAC, Goran (Rijeka, 1989) (2020) 2020. asist. na projektu.
- TOMAS, Helena (Livno, Bosna i Hercegovina, 1971) (1998) 1998. asist., 2005. doc., 2011. izv. prof., 2018. red. prof., 2024. red. prof. u trajnom izboru.
- TONČINIĆ, Domagoj (Zagreb, 1972) (2001) 2001. znan. novak, 2013. doc., 2019. izv. prof.
- VUKELIĆ, Željka (Zagreb, 1981) (2008) 2008. administrativna tajnica u Centru za strane jezike, 2012. stručna suradnica, 2015. tajnica Odsjeka za arheologiju.
- VUKOSAVLJEVIĆ, Nikola (Bugojno, Bosna i Hercegovina, 1976) (2005) 2005. znan. novak – asist., 2013. viši asist., 2017. doc., 2022. izv. prof.
- VUKOVIĆ, Miroslav (Zagreb, 1988) (2015) 2015. viši tehničar, 2023. stručni suradnik Odsjeka za arheologiju.

PREMINULI, UMIROVLJENI I OSTALI BIVŠI DJELATNICI

- BAUER, Antun (Vukovar, 1911 – Zagreb, 2000) (1936–1941) 1936. asist. – volonter, 1937. asist. – dnevničar, 1940. asist. – vježbenik.
- BEGIĆ, Nada (Tomislavgrad, Bosna i Hercegovina, 1956 – Zagreb, 2014) (1982–2014) 2002–2014. tajnica Odsjeka za arheologiju.
- BEKIĆ, Luka (Zagreb, 1971) (1998–1999) 1998. znan. novak.
- BRUNŠMID, Josip (Vinkovci, 1858 – Zagreb, 1929) (1896–1924) 1896. izv. prof., 1902. red. prof.
- DIMITRIJEVIĆ, Stojan (Horgoš Kamaraš, Srbija, 1928 – Zagreb, 1981) (1954–1981) 1954. asist., 1961. doc., 1968. izv. prof., 1975. red. prof.

- DURMAN, Aleksandar (Zagreb, 1949) (1976–2018) 1976. asist., 1993. doc., 1999. izv. prof., 2005. red. prof., 2010. red. prof. u trajnom izboru.
- FORENBAHER, Stašo (Zagreb, 1957) (1987–1991) 1987. znan. novak.
- GABRIČEVIĆ, Branimir (Podgora, 1915 – Beograd, Srbija, 1996) (1949–1954) 1949. asist.
- GALIĆ, Eduard (Trogir, 1936) (1961–1966) 1961. asist.
- HOFFILLER, Viktor (Vinkovci, 1877 – Zagreb, 1954) (1914–1943, 1945–1951) 1914. priv. doc., 1924. red. prof.
- KOROŠEC, Josip (Ljubljana, Slovenija, 1909 – Ljubljana, Slovenija, 1966) (1953–1955) 1953. gostujući prof.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, Nives (Zagreb, 1938 – Zagreb, 2022) (1963–2003) 1963. asist., 1983. doc., 1978. izv. prof., 1998. red. prof.
- MIHOLIĆ, Stjepan (Bukovec, 1913 – Zagreb, 1973) (1936–1973) 1936. pomoćni službenik, 1964. pomoćni laborant, 1972. laborant.
- MILIĆEVIĆ BRADAČ, Marina (Zagreb, 1957) (1983–2022) 1983. asist., 1996. doc., 1999. izv. prof., 2004. red. prof., 2010. red. prof. u trajnom izboru.
- MIROSAVLJEVIĆ, Vladimir (Zemun, Srbija, 1908 – Zagreb, 1975) (1946–1975) 1946. asist. na Odsjeku za povijest, 1951. stariji asist., 1953. priv. doc., 1957. stručni suradnik na Odsjeku za arheologiju, 1961. viši znan. suradnik, 1975. znan. savjetnik.
- OŽANIĆ ROGULJIĆ, Ivana (Šibenik, 1973) (2004–2006) 2004. znan. novakinja.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Duje (Split, 1916 – Zagreb, 1993) (1954–1983) 1954. izv. prof., 1961. red. prof.
- RONČEVIĆ, Krešimir (Zagreb, 1949 – Zagreb, 2014) (1989–2014) 1989. tehnički suradnik – crtač.
- SANADER, Mirjana (Split, 1954) (1993–2019) 1993. asist., 1996. doc., 1999. izv. prof., 2003. red. prof., 2008. red. prof. u trajnom izboru.
- STARĚ, France (Šmartno kraj Litije, Slovenija, 1924 – Ljubljana, Slovenija, 1974) (1958–1959, 1968–1969) 1959. doc.
- ŠEGVIĆ, Marina (Split, 1945) (1972–2010) 1972. asist., 1984. stručna suradnica.
- ŠEPER, Mirko (Osijek, 1912 – Zagreb, 1970) (1943–1945) 1943. izv. prof.
- ŠIMIĆ KANAET, Zrinka (Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 1956) (1984–2021) 1984. voditeljica knjižnice, 2005. asist., 2009. viša asist., 2018. doc.
- ŠIŠA VIVEK, Marija (Dubrovnik, 1970) (2005–2016) 2005. znan. novakinja.
- ŠMALCELJ, Marija (Zagreb, 1940 – Zagreb, 2013) (1967–2003) 1967. asist., 1984. stručna suradnica.
- TEŽAK-GREGL, Tihomila (Zagreb, 1954) (1983–2019) 1983. asist., 1991. doc., 1997. izv. prof., 2002. red. prof., 2008. red. prof. u trajnom izboru.
- VINSKI, Zdenko (Zagreb, 1913 – Zagreb, 1996) (1954–1960) 1954. nasl. doc.
- VRANČIĆ, Marija (Goričan, 1943 – Zagreb, 2004) (1964–2001) 1964. tajnica Centra za pripremu etnološkog atlasa Jugoslavije, 1970. tajnica Odsjeka za arheologiju i Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju.
- VRDOLJAK, Snježana (Zenica, Bosna i Hercegovina, 1966) (1992–2001) 1992. znan. novakinja.
- ZANINOVIĆ, Marin (Velo Grablje, Hvar, 1930 – Zagreb, 2022) (1957–2000) 1957. asist., 1966. doc., 1974. izv. prof., 1978. red. prof.

